
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 330.131.7:334.7

DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2020.3.6>

Бездітко О.Є.

кандидат економічних наук, старший викладач,
Поліський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3151-5229>

Bezditko Olena

Polissya National University

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

ENTERPRISE FINANCIAL RISK MANAGEMENT

У статті розглянуто сутність фінансового ризику, виокремлено джерела невизначеності та встановлено походження фінансового ризику. Проаналізовано чистий прибуток (збиток) підприємств України та підприємств Житомирської області за основними видами економічної діяльності 2014–2018 років. Встановлено, що частка прибуткових підприємств збільшилась, але кількість збиткових підприємств є досить великою. Визначено основні етапи управління ризиками, за допомогою яких підприємство стає більш резистентним до непередбачуваних обставин, особливо до різних видів ризиків. Побудовано блок-схему моніторингу фінансових ризиків підприємства, за допомогою якої суб'єкти господарської діяльності зможуть швидко реагувати на непередбачувані події. Врахування основних етапів управління ризиками та застосування блок-схеми моніторингу фінансового ризику підприємств допоможе суб'єктам господарювання попереджати, ідентифікувати та уникнути досліджуваного ризику.

Ключові слова: фінансовий ризик, невизначеність, блок-схема, моніторинг, підприємство, управління ризиками.

В статье рассмотрена сущность финансового риска, выделены источники неопределенности и установлено происхождение финансового риска. Проанализированы чистая прибыль (убыток) предприятий Украины и предприятий Житомирской области по основным видам экономической деятельности 2014–2018 годов. Установлено, что доля прибыльных предприятий увеличилась, но количество убыточных предприятий является достаточно большой. Определены основные этапы управления рисками, с помощью которых предприятие становится более резистентным к непредвиденным обстоятельствам, особенно к различным видам рисков. Построена блок-схема мониторинга финансовых рисков предприятия, с помощью которой субъекты хозяйственной деятельности смогут быстро реагировать на непредсказуемые события. Учет основных этапов управления рисками и применения блок-схемы мониторинга финансового риска предприятий поможет субъектам хозяйствования предупредить, идентифицировать и избежать исследуемого риска.

Ключевые слова: финансовый риск, неопределенность, блок-схема, мониторинг, предприятие, управление рисками.

The functioning of any enterprise as a complex production and economic system is characterized by uncertainty about the results of activities. The level of uncertainty depends on the entity's activities, its time horizon, the state of the environment and other factors. The objective conditionality of risk, when it cannot be completely avoided, requires conscious management. In this context, the essence of risk, the sources that determine it and the mechanism of its

---

avoidance need in-depth knowledge. The article considers the essence of financial risk, identifies sources of uncertainty and establishes the origin of financial risk. Financial risk is caused by the uncertainty of natural, human and economic factors that under adverse conditions can lead to losses in economic and financial activities. The study and consideration of uncertainty and risk has become one of the main problems in the development of domestic enterprises. Since business is associated with risk and profit. Risk identification and analysis are closely interrelated and involve the choice of risk management method to minimize losses. The net profit (loss) of enterprises in Ukraine and in Zhytomyr region is analyzed by main types of economic activity in 2014–2018. It is established that the share of profitable enterprises has increased, but the number of unprofitable enterprises is quite large. From year to year the situation is quite variable, as entrepreneurial activity requires the presence of financial risk. The main stages of risk management are identified, through which the company becomes more resistant to unforeseen circumstances, especially to different types of risks. A block diagram of monitoring the financial risks of the enterprise has been built, with the help of which business entities will be able to react quickly to unforeseen events. Recognition of financial risk will allow to establish the factors that generate it, so businesses will be able to assess the degree of occurrence and amount of financial losses. Taking into account the main stages of risk management and the application of a block diagram of monitoring the financial risk of enterprises will help businesses to prevent, identify and avoid the investigated risk.

Key words: financial risk, uncertainty, block diagram, monitoring, enterprise, risk management.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в умовах ринкових відносин в Україні обумовлені низкою чинників, серед яких важливе місце займають такі категорії як ризик та невизначеність. Функціонування підприємств невід’ємно пов’язано з різними видами ризиків, серед яких особливе місце займає фінансовий ризик. Жодне підприємство не може бути впевненим у правильності фінансових рішень. Тому для ефективного управління фінансовим потенціалом підприємств необхідно приділити значну увагу мінімізації фінансових ризиків.

Ризики, що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищах функціонування підприємств, справляють тотальний вплив на будь-яку із сфер їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Серед вчених-дослідників, які зробили науковий внесок у розвиток теорії ризику та невизначеності можна виділити таких: І.А. Бланк, Дж. Кейнс, Дж. Хемптон, І.Т. Балабанов, В.В. Вітлінський, В.М. Гранатуров, С.І. Наконечний. Питанням дослідження особливостей фінансового ризику та методів управління ними присвячені праці Г.І. Великоіваненко, Л.І. Донець, В.В. Чепурко, С.М. Ілляшенка.

Попри вагомий доробок зазначених та інших вчених у теорії і методології ризику потребують поглибленого дослідження специфічні аспекти ідентифікації фінансових ризиків підприємств та управління його ризикостійкістю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є поглиблення розуміння поняття невизначеності та фінансового ризику, пошук шляхів його уникнення в діяльності підприємств, задля забезпечення стабільного доходу суб’єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик завжди є явищем потенційним, оскільки, для отримання того чи іншого результату існують альтернативні можливості поєднання різних параметрів діяльності підприємства. Фінансові ризики відіграють особливу роль у загальному портфелі ризиків підприємства.

Невизначеність – широке поняття, що означає неоднозначність, ненадійність очікувань, відсутність вичерпної інформації, повного знання щодо результатів у процесі прийняття управлінського рішення. Джерел невизначеності надзвичайно багато. Основними з них є імовірнісний характер кон’юнктури ринку, інфляція, різні форс-мажорні обставини тощо. Будь-яка невизначеність спричинює випадкову подію, яка, в свою чергу, обумовлює ризик: недоотримання прибутку, невиконання виробничого плану або плану збуту продукції, порушення терміну її оплати, втрати майна тощо, тобто ризик є наслідком зазначених причин.

Як зазначає Бланк І.А., фінансовий ризик – це ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства [1, с. 32]. За визначенням Таран О.В. фінансовий ризик – це невід’ємна складова будь-якої фінансової діяльності, яка являє собою неминучі фінансові відносини, що мають різні напрями прояву через виникнення об’єктивно наявної недостатності, неточності або надмірності економічної інформації щодо здійснення певних подій або їхньої випадковості, та обчислюється на підставі оцінки ймовірності втрат унаслідок здійснення під час таких подій деякої господарської діяльності [5, с. 17].

Фінансові ризики доцільно розрізняти за їх походженням та наслідками. Фінансовий ризик макроекономічного генезису спричинений загальним станом бюджетно-фінансової системи країни, який залежить від чинників національного і міжнародного характеру. Фінансовий ризик мезорівня (галузевий) є наслідком державної політики щодо фінансування, кредитування та страхування підприємств. Виникнення фінансового ризику на макрорівні може бути спричинено станом активів підприємства, його ліквідністю, фінансовою стійкістю, платоспроможністю тощо, тобто наслідком прорахунків і недоліків фінансового менеджменту підприємств.

Фінансовий ризик спричинений невизначеністю природних, людських та економічних факторів, що за несприятливих умов можуть призвести до збитків у господарсько-фінансовій діяльності. Основою фінансових ризиків є порушення процесу виробництва, зміна ринкової кон’юнктури, специфіка технологічного процесу, який має сезонний характер, також загрози та складнощі повсякденної діяльності.

Кінцевий фінансовий результат роботи підприємств України та Житомирської області за основними видами економічної діяльності представлений у таблиці 1.

Таблиця 1

**Чистий прибуток (збиток) підприємств України
та підприємств Житомирської області**

Країна, область	Рік					Відхилення 2018 від 2014 рр., +/-
	2014	2015	2016	2017	2018	
Чистий прибуток (збиток), млн. грн						
Україна	-590066,9	-373516,0	29705,0	168752,8	288305,5	878372,4
Житомирська область	-2754,5	-293,7	2216,4	1587,8	3641,0	6395,5
Підприємства, які одержали прибуток у % до загальної кількості підприємств						
Україна	65,5	73,3	73,0	72,4	73,9	8,4
Житомирська область	63,8	72,7	71,8	70,7	73,8	10
Фінансовий результат, млн. грн						
Україна	202704,5	352980,4	396745,4	515460,6	584358,0	381653,5
Житомирська область	2057,8	3559,1	4506,0	4775,7	6251,0	4193,2
Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств						
Україна	34,5	26,7	27,0	27,6	27,0	-7,5
Житомирська область	36,2	27,3	28,2	29,3	26,2	-10
Фінансовий результат, млн. грн						
Україна	792771,4	726496,4	367040,4	346707,8	296052,5	-496718,9
Житомирська область	5643,5	4252,8	2289,6	3187,9	2610,0	-3033,5

Джерело: за даними Головного управління статистики Житомирської області [4]

Розглянувши чистий прибуток (збиток) підприємств України та Житомирської області можемо зробити висновок, що ситуація із року в рік є досить мінливою. Наразі залишається ще чимало підприємств, які працюють збитково. Проте відмітимо, що

у 2018 році чисті прибутки зросли по Україні на 8783372,4 млн. грн, а по Житомирській області на 6395,5 млн. грн. Отже можна припустити, що частка прибуткових підприємств збільшується. Хоча і кількість збиткових підприємств є досить великою. Як бачимо їх кількість знизилася у 2018 році в порівнянні з 2014 роком на 7,5% по Україні і на 10% по Житомирській області. Відповідно і фінансовий результат покращився. Але, що робити підприємствам, які мають невтішні прогнози по фінансовим результатам? Одним із напрямків покращення господарювання є ефективне управління фінансовими ризиками.

Причин виникнення ризикових ситуацій на підприємствах надзвичайно багато. Під причиною виникнення ризику розуміють будь-яку умову, яка викликає невизначеність завершення ситуації. Такими умовами для підприємств можуть бути: безпосередня господарська діяльність підприємства, неможливість отримання точних відомостей щодо майбутнього розвитку подій всередині і поза підприємством, брак інформації про стан тієї частини зовнішнього середовища, яка впливає на економічні результати господарської діяльності підприємства, особливості системи управління господарюючим суб'єктом тощо.

Проблеми ризику повинні розглядатися і враховуватися на етапі діагностування проблеми та під час формування цілей підприємства. Також підприємство має аналізувати, систематизувати та оцінювати втрати для того, щоб орієнтуватися в часі, необхідному для їх компенсування. Врахування та передбачення ризику є обов'язковою умовою задля досягнення успіху підприємства. Основні етапи управління фінансовими ризиками розглянемо на рис. 1.

На етапі ідентифікації ризиків виявляємо внутрішні або зовнішні проблеми, які можуть негативно вплинути на підприємство. Потім класифікуємо ризики по категоріях. Головна ціль оцінки ризиків – виявити рівень ризику і виділити найбільш критичні ризики, які можуть вплинути на діяльність підприємства. Моніторинг ризиків дозволить ідентифікувати нові ризики, переглянути оцінку рівня ризику, дозволить сформулювати звіт по роботі з ризиками.

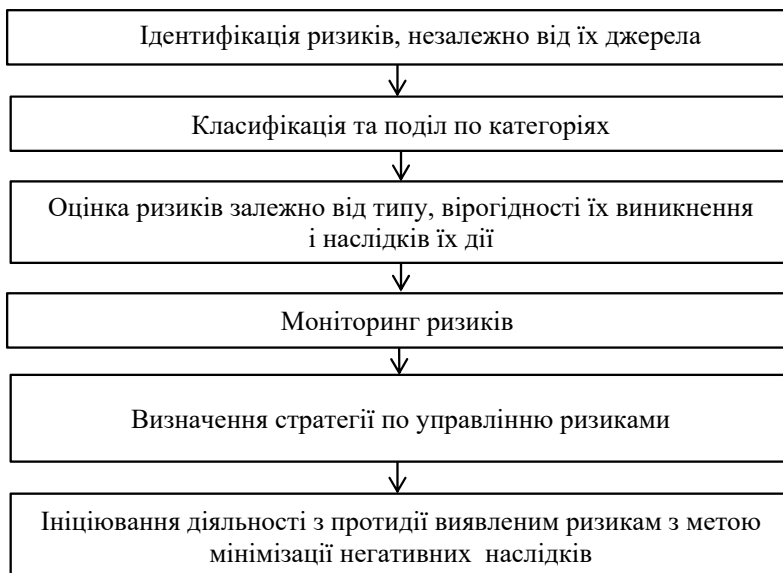

Рис. 1. Основні етапи управління ризиками

Джерело: авторська розробка

Будь-яке прийняте рішення потребує розробки детального стратегічного плану управління ризиками. Відомі різноманітні способи (методи) зниження рівня ризику. Серед них – ухилення від ризику, локалізація ризику, розподіл та компенсація ризику. Щоб уникнути фінансових ризиків підприємство повинно володіти інформацією щодо кон'юнктури ринку, надійності партнерів, контрагентів, постачальників, їх репутації, фінансово-економічного стану тощо.

На останньому етапі необхідно розуміти, що будь-яка стратегія з протидії виявленим ризикам має також моменти невизначеності. Тому обов'язково виявляємо слабкі і сильні сторони цього інструменту впливу на управління ризиками, а тоді застосовуємо його.

Отже, за умови врахування цих етапів підприємство стає більш резистентним до непередбачуваних обставин, особливо до різних видів ризиків.

Забезпечення стабільності та підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарювання потребує зміцнення їх ризикозахищеності та підвищення ролі цілеспрямованого превентивного управління ризиками. Найважливішими цільовими орієнтирами управління підприємствами є прибутковість, розвиток, конкурентоспроможність, міцні позиції на ринку. Кожен з зазначених цільових орієнтирів є досить вразливим щодо існуючих ризиків і загроз. Гарантією їх досягнення є ризикостійкість і ризикозахищеність підприємства.

Підприємницька діяльність передбачає обов'язкову присутність ризику, тому врахування цього фактору є однією з ключових проблем у системі управління економічними суб'єктами [2, с. 117–118].

Сучасна теорія і практика управління нагромадила значний досвід управління ризиком. Відомі такі типи інструментів управлінського впливу на ризик: попереджувальні (превентивні), нівелюючі, компенсуючі та провокуючі. Кожен з цих типів інструментів включає специфічні способи і прийоми впливу на ризик. Відомо, що фінансові ризики відіграють найважливішу роль у загальному портфелі ризиків підприємства. Вони становлять найбільшу частину сукупних господарських ризиків підприємства і впливають на різні аспекти господарської діяльності підприємства. Тому врахування та застосування блок-схеми моніторингу фінансових ризиків підприємства надасть можливість господарюючим суб'єктам вчасно впливати та реагувати на ризик (табл. 1).

Отже, при моніторингу фінансових ризиків підприємства, враховуючи всі вищезазначені характеристики, можна досягти бажаного фінансового результату підприємства. Для побудови фінансового ризику визначаємо сферу виникнення ризику, потім виявляємо об'єктивно існуючі систематичні одиниці – тип, клас та вид. Тип як найвищий таксон об'єднує класи. Таким є систематичний (фінансовий) ризик. Клас ризиків, як родове поняття, обумовлений загрозами та можливостями у всіх сферах діяльності суб'єктів господарювання. Видом ризику і є фінансовий ризик зумовлений фінансовим станом підприємства: неплатоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості, зниження прибутковості, кредитоспроможності. І, нарешті, завершальною стадією побудови ризику є визначення шкали його ступеня (критичного, високого, помірного, низького).

При оцінці ступеня впливу фінансового ризику на підприємство застосовуються відповідні показники моніторингу фінансового потенціалу підприємства. Їх склад та порядок розрахунку визначають міру відповідності висновків щодо отриманих результатів. Також це здатність вчасно виявити необхідність будь-яких відхилень від запланованих параметрів підприємства.

Значний вплив на розвиток фінансового стану підприємства становить вибір методу оцінки ризику, правильність її проведення, так як при невірному визначенні впливу факторів, які посилюють фінансовий ризик підприємство може понести збитки

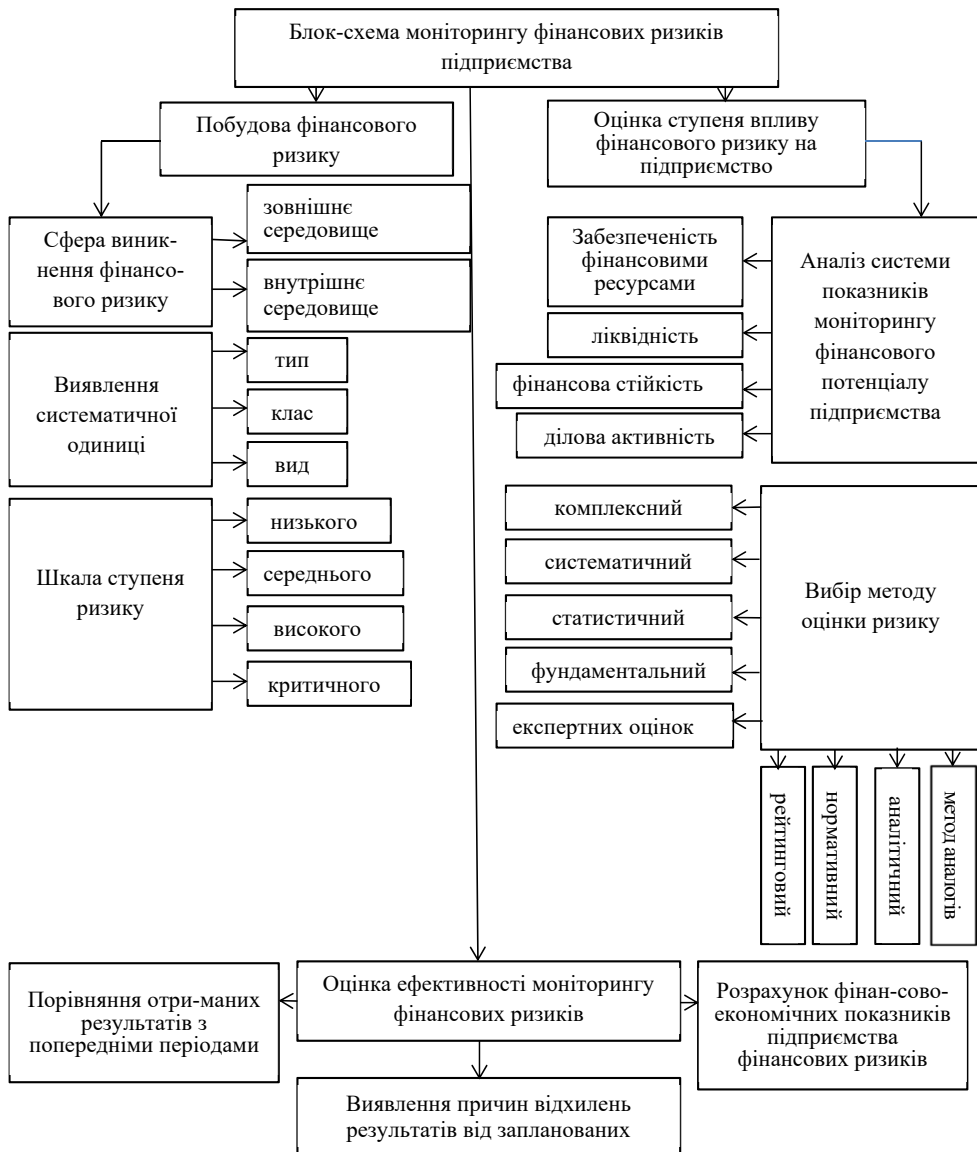

Рис. 2. Блок-схема моніторингу фінансових ризиків підприємства

Джерело: авторська розробка

або збанкрутувати. На етапі оцінки ефективності моніторингу фінансових ризиків проводимо розрахунок необхідних фінансово-аналітичних показників, порівнюємо результати з попередніми періодами та виявляємо причини відхилення показників. Вживаємо відповідних заходів для усунення негативних впливів.

Блок-схема моніторингу фінансових ризиків є однією з найважливіших заходів для підприємства. За її допомогою можна швидко реагувати на непередбачувані події. Таким чином, управління фінансовими ризиками підприємств повинно здійснюватись згідно певних послідовних етапів, пов'язаних із виявленням ризику, його кількісною

та якісною оцінкою, моніторингом ризикових ситуацій, порівнянням результатів та аналізом післяризикових наслідків.

Висновки. Швидка зміна економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширення сфери фінансових відносин, поява нових фінансових технологій та інструментів пришвидшують зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства. Тому застосування запропонованої блок-схеми дасть змогу вправно керувати всіма процесами під час виникнення ризикових ситуацій і вчасно реагувати на ці зміни. Головним завданням підприємців є вжиття своєчасних заходів та адекватних рішень задля підтримки фінансового стану підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками : учеб. курс. Киев : Ника-Центр, 2006. 444 с.
2. Борисова Т.М. Теоретичні аспекти управління ризиком на підприємстві. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 7 (49). С. 116–121.
3. Камінський А.Б. Концептуальні підходи до вимірювання фінансових ризиків. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 78–85.
4. Статичний щорічник України за 2014–2018 р.р. Держ. служба статистики України: URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm (дата звернення: 20.10.2020).
5. Таран О.В. Сучасні питання проблематики ризиків фінансової сфери діяльності підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз. Харків : Константа. 2004. 108 с.

References:

1. Blank I.A. (2006) *Upravlenie finansovymi riskami* [Financial risk management]. Kyiv: Nika-Centr. (in Ukrainian)
2. Borysova T.M. (2005) *Teoretychni aspekty upravlinnia ryzykom na pidpryemstvi* [Theoretical aspects of risk management in the enterprise]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (49), pp. 116–121.
3. Kaminskyi A.B. (2006) *Kontseptualni pidkhody do vymiriuvannia finansovykh ryzykiv* [Conceptual approaches to measuring financial risks]. *Finansy Ukrainy*, no. 5, pp. 78–85.
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2014–2018) *Statychnyi shchorichnyk Ukrainy* [Static Yearbook of Ukraine]. Available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm (accessed 20 October 2020).
5. Taran O.V. (2004) *Suchasni pytannja problematyky ryzykiv finansovoi' sfery dijal'nosti pidpryemstv: teoretychni uzagal'nennja ta prykladnyj analiz* [Modern issues of risks in the financial sphere of enterprises: theoretical generalizations and applied analysis]. Kharkiv: Konstanta. (in Ukrainian)